

Fjeld-Ljom.

Informasjonsavis for Presse-museet Fjeld-Ljom utgitt i september 2008

Bli medlem i
Pressemuseet Fjeld-Ljoms
Venner
— Ta kontakt med Røros-
museet på tlf. 72 40 61 70

Fjeld-Ljom.

Fjeld-Ljom – en enestående skatt i Verdensarven Røros

Det mest komplette avishuset fra blytida

— Røros må bli klar over den utrolige store skatten de har i Pressemuseet Fjeld-Ljom. Dette er det eneste avishuset vi vet om i hele Europa som er bevart intakt og komplett fra den tida aviser ble laget på gamlemåten med bly-sats og flattrykkpresse. Det sier styreleder Jens Hystad i pressemuseet. En dugnadsgjeng har holdt liv i og tatt vare på, det gamle huset siden pressemuseet ble åpnet i 1986. Nå forhandler de med Rørosmuseum om en fusjon for å sikre de museale verdiene i huset.

Hystad som er utdannet trykker og setter, og oppvokst i et

tekniske utstyret. Det har de gjort på en så gjennomgripende måte at de har klart å gi ut flere nummer av avisa Fjeld-Ljom, framstilt på gamlemåten fra setting til trykking.

— Vi ønsker å ta vare på, og legge til rette for et levende museum. Til det trenger vi profesjonell hjelp når det gjelder den museale delen av pressemuseet, sier Hystad. Det har allerede vært flere møter mellom Rørosmuseum og Pressemuseet Fjeld-Ljom, og styret i pressemuseet har nå gitt grønt lys for en nærmere fusjonsavtale med Rørosmuseum. Interessen fra Røros-

Det vil bli arbeidet aktivt med informasjon og formidling. Pressemuseet Fjeld-Ljom vil fortsette som en venneforening på lik linje med andre foreninger som har gått inn i Rørosmuseum, så som Olavsgruvas venner og Røros historie- og museums-lag. Den nye venneforeninga vil da bestå som en faglig, menneskelig og økonomisk ressurs innenfor de områdene som de har jobbet med til nå; å ta vare på og vedlikeholde det tekniske utstyret, og fortsette å produsere utgaver av Fjeld-Ljom på gamlemåten.

Og det er ikke småtterier som finnes i de gamle lokalene. Flere settemaskiner trenger mye vedlikehold mellom hver gang de brukes til å sette sats for nye utgaver av Fjeld-Ljom. Det samme med pressa. Dessuten er det mange maskiner og teknisk utstyr som ikke trenges for å produsere ei avis, men som er der for å vise utviklinga innen avisproduksjon siden første halvdel av 1800-tallet, og fram til at bly-satsen ble erstattet med moderne teknologi. Til nå har det vært erfarne avisfolk, mye godt pensjonister, fra rundt om i landet som har kommet til Røros en eller to ganger i året for å drive med dugnadsarbeid. Riktignok har de hele tida hatt Kåre Møller, som trakk sine læringsko i det gamle avishuset ved Hyttelva, med som en utrolig verdifull med-spiller og uuttømmelig informasjonskilde om forholdene og arbeidet mens avishuset ennå var i drift. I tillegg kan Hystad fortelle at de etterhvert har klart å rekruttere flere fra Røros som har vært med på «blyalderen» i steds avis. Det gjør at presse-

Ragnar Løkken med bakgrunn som typograf i Arbeidets Rett, har vært med på bl.a. ombrøkingen av de siste museumsavisene

avishus på Stord der familien driver avisa Sunnhordland, forteller at det har vært hans ønske i alle år siden han ble med i pressemuseet at det ble et nært samarbeid med Rørosmuseum. Dugnadsgjengen med godt voksne avisfolk fra hele landet, har gjort en enestående jobb med å ta vare på, og sette istand, maskinene og det

museet er også til stede, og vil bli styrebehandlet med det første. I så fall kan det i praksis bli en fusjon allerede til høsten, og formelt, gjennom alle nødvendige vedtak i løpet av neste år.

Rørosmuseum vil da ta over det museumsfaglige ansvaret, blant annet med registrering og bevaring, ikke minst fotoarkivet.

Det gamle avishuset fotografert i 1917 da det også blei et advokatkontor. På bildet ser vi f.v. Ole H. Strømme-vold, forretningsfører fra 1908 til 1942 og redaktør i en periode sammen med Olav Kvikne. T.b. Kristian Floor som i løpet av 27 år var både faktor, eier og redaktør.

Styreleder i Pressemuseet Fjeld-Ljom, Jens Hystad, foran det unike avishuset på Røros

museet i større grad kan bruke lokale krefter i framtida, uten å tilkalle hjelp utenfra. For sjøl om de gjør dugnadsarbeidet gratis, ja, endog betaler endel av egen pung, får de dekket reise- og oppholdsutgifter i forbindelse med Rørosturen og det har utgjort en vesentlig del av utgiftene til foreninga.

Nå er økonomien blitt atskillig bedre etter at pressemuseet er blitt sikret støtte fra John Solheims fond. Dette fondet, som har navnet etter pressemuseets far, ble stiftet av datteren til Solheim, Anne Marie og hennes mann Kjell Chr. Ulrichsen, for å hedre ham og hans arbeid. De satte to millioner kroner inn i fondet mot at pressemuseet sjøl bidro med en million kroner. Hystad forteller at han og daværende styreleder Stein Eilertsen «tok på seg blådressen» og dro rundt til mulige bidragsytere. I løpet av kort tid klarte de å samle inn den nødvendige millionen og i dag bidrar avkastninga av fondet til en vesentlig del av drifta av pressemuseet.

Når den tekniske og typografiske delen av avishuset nå er satt i god stand, og vedlikeholdsarbeidet er kommet inn i ordnede former, står registrering og tilbakemelding av redaktørkontoret til gamle dager, høyt på dags-

orden. Hystad er derfor glad for alle som har informasjon om, og ikke minst bilder fra, kontoret der redaktørene gjennom flere mannsalder satte sitt preg på den gamle Venstre-avisa, og der Johan Falkberget i over 50 år hadde sin gange, både som fast bidragsyter, men også i en periode som assisterende redaktør til Olav Kvikne som var redaktør i over 30 år. I løpet av det siste året er det blitt gjort flere timer med video-opptak av hele prosessen med avisproduksjon på gamlemåten av tidligere faktor i Aftenposten, Tor Hermansen. Han har lagt ned et omfattende arbeid for å dokumentere alle sidene ved avisproduksjonen. I første omgang er det blitt til en dvd-plate på en halv time som gir et godt innblikk i den omstendelige måten det var å lage en avis den gang. I tillegg arbeider han med å dokumentere mer inngående bruken av alle maskiner og arbeidsoperasjonene i avisas tekniske avdeling. Etter hvert er det planen å få satt opp små videomonitorer ved hver maskin og arbeidsstasjon som kan vise med lyd og bilde hva som ble gjort der.

På den måten håper Hystad og gjengen han har med seg, å få vist fram for et større publikum den spennende prosessen som

English summary

The Newspaper and printing Press Museum Fjeld-Ljom

The Newspaper and Printing Press Museum Fjeld-Ljom is an unique monument over newspaper production before the age of offset and computer systems. The Museum represent a very special part of Norway's cultural heritage in a country ranked among the most newspaper-reading nations of the world. And it is by no coincidence that it is situated in Røros. This little town could at one time boast of as many as five different newspapers. One of them was Fjeld-Ljom established in 1886 as a liberal paper supporting the Liberal Party. In due time it had to compete with a social-democratic paper, a conservative paper, an independent liberal art paper and a paper for the sami people.

Today's museum is situated in the old building that once was the home of Fjeld-Ljom (the newspaper is still published as a weekly paper under the name Fjeld-Ljom but moved to other premises). Here you can find rooms used by the editor and the administrative staff more or less untouched by time. And in the room where the compositors worked all the old machines and tools are left intact and in full working condition. After the establishment of the Museum old hands from all around Norway have gathered here and managed to produce and publish five editions of a paper made in the old way and printed on the only existing printing press of the old type still in operating order. The many voluntary hands wows to keep it a tradition to edit at least a newspaper the old fashioned way every year.

The Museum is opened by appointment through the Røros Tourist Information Office, and with due notice before a visit you can yourself experience a composer working at one of the typing machines typing out your name or any other short text in leaded lines. And if you are a real aficionado you can get in touch with the Museum and ask when the next edition is due and then come and visit and watch a newspaper coming to life in the old fashioned way.

måtte til for å produsere avis på gamlemåten.

— Det har vært veldig kjekt å få være med på å sikre dette klenodiet for ettertiden. Nå ser jeg for meg at jeg etterhvert kan få overlevere dette til neste generasjon med god samvittighet, sier Hystad som dermed også får døyvet noe av den dårlige samvittigheten han har hatt etter at hans egen avis kastet alle de gamle maskinene da de gikk over til offset i midten på 70-tallet.

Jon Hønsøien

Vi trenger flere gode venner av Pressemuseet Fjeld-Ljom!!!

Pressemuseet

Fjeld-Ljom.

I redaksjonen: Ragnar Løkken, Jon Høsoien og Arne Ingar Bækken.

Teknisk produksjon: Jens Hystad, Carl Peter Løken, Tore Heitmann, Torbjørn Torgersen, Tor Hermansen, Kåre Møller, Torbjørn Floor, Karl Ole Solli, Rudolf Olsen og Ragnar Dahl.

Satt og trykt i Pressemuseet Fjeld-Ljom.

Utgitt av Pressemuseet Fjeld-Ljom. www.fjeld-ljom.no
ISSN 1890 — 5420.

Bli medlem av Venneforeningen Tlf Rørosmuseet 72 40 61 70

Rørosviddas skjulte skatt

Avisfolk er ikke de man først og fremst forbinder med noen som setter sitt lys under en skjepp, men når det gjelder Pressemuseet Fjeld-Ljom har ikke folkene bak dette vært av dem som har gitt mest lyd fra seg. Det kan skyldes at det først og fremst har vært typografer og ikke journalister som har arbeidet fram dette unike huset midt i verdensarven Røros. Til tross for sin sentrale beliggenhet og et markant bygg, er det få, også blant byens egne, som vet hvilken skatt det huser.

For dette museet er ikke bare noe spesielt for Røros. Sjølt sett i en internasjonal sammenheng skal det letes lenge før man finner et så komplett avishus fra «blyalderen», da det måtte en hel skokk med fagfolk med håndlag til for å gjøre det arbeidet som nå utføres digitalt med datateknologi.

Etter at avisa Fjell-Ljom flyttet ut av det gamle avishuset nede ved Hyttelva, sto det i mange år ubrukt, men ikke tomt. For her var fortsatt alt teknisk utstyr og maskiner som skal til for å lage en avis på gamlemåten.

Med det som utgangspunkt fikk en gjeng ildsjeler innen grafiske fag idéen om å sette alt dette i brukbar stand, og lage ei hel avis på gamlemåten. Som sagt så gjort. Det er ikke bare blitt brukbart. De har klart å gi ut flere aviser på gamlemåten, og ei ny avis har dere nå i handa.

Sjølt om dugnadsgjengen har gjort en kjempejobb med å ta vare på og holde i hevd avisskatten, hvilke de ikke på sine laurbær. De ser at de sjølt ikke har kunnskap og kapasitet til å ta vare på det museale aspekt ved pressemuseet. Derfor er det forhandlinger på gang mellom pressefolkene og Rørosmuseet om en fusjon der museet tar over ansvaret.

Dugnadsgjengen fortsetter som en venneforening og vil fortsatt tilby sin kunnskap og arbeidskraft for å vedlikeholde det tekniske utstyret og sørge for at det fortsatt blir liv i det gamle avishuset, med knitring fra settemaskinene og summing fra pressa.

Pressemuseet Fjeld-Ljom vil fortsatt være et levende museum, som skal få enda mer liv og oppmerksomhet — slik som det vel fortjener, midt i verdensarven Røros.

Gammel teknologi i moderne form**Enestående dokumentasjon**

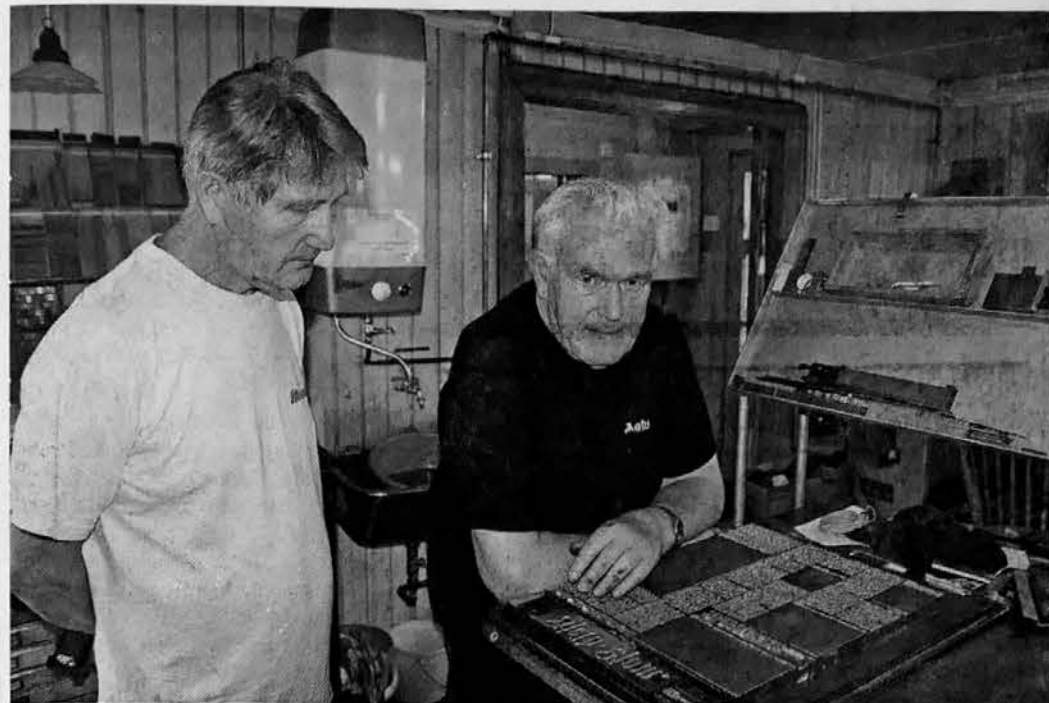
Det gamle typografifaget basert på blytsats, løse bokstaver og flattrykkspresse er i ferd med å dø ut. De fleste av dem som er opplært på gamlemåten er enten alt pensjonister eller i ferd med å bli det. Nyrekruttering er så godt som ikke-eksisterende. Hele faget og håndverket er i ferd med å gå i glemmeboken.

Her kommer Pressemuseet Fjeld-Ljom inn og når det gjelder dokumentasjon av hvordan det foregikk, har de fått god hjelp av en av støtte-spillerne og dugnadsmedhjelperne helt fra starten av museet, Tor Hermansen. Han har gått gradene fra lærling til 1.faktor i den gang landets største avis, Aftenposten. Han har lært seg det gamle håndverket fra bunnen der han både måtte kunne og forstå, alt fra håndsetting til trykking. Når han så satte i gang å dokumentere hvordan en avis ble fremstilt på gamlemåten var videokameraet bokstavelig talt i de beste hender.

Ingen, knapt nok han selv, vet hvor mange timer opptak han har gjort av aktiviteten i det gamle avishuset nede ved Hyttelva på Røros. Han har fulgt med i hele produksjonen, fra manus kommer til maskinsetter og håndsetter, via sideombrekking til trykking.

I første omgang er det blitt en 30 minutters DVD der Hermansen har gjort alt fra filmopptak, til redigering og utstyring av det ferdige produktet. Utgangspunkt var produksjonen av en fire-siders avis laget på gamlemåten, i forbindelse med premieren, An-Magritt på Det Norske Teatret i fjor, en musikal basert på Johan Falkbergets bøker om An-Magritt.

Dette var fjerde gangen dugnadsgjengen laget en slik avis, og Hermansen har fulgt produksjonen med intervjuer og kommentarer, og informative bilder. Vi får se og høre sette-

Tor Hermansen, t.v., sammen med Torbjørn Torgersen som har vært sjefstrykker for alle de fem musikkavisene som er produsert til nå. Torgersen er pensjonist og har vært med i dugnadsgjengen helt siden starten. I tillegg har han sommerjobb som trykker for sin gamle avis Agder som slett ikke trykker på gamlemåten.

maskinene, trykkpressen og gamlekara på nært hold. Her vil selv ufaglærte få en god forståelse for det nitidige og krevende arbeidet som skulle til ved tidligere tiders avisproduksjon. Ikke minst har han viet god plass til kanskje den vanskeligste delen av produksjonen, selve trykkingen.

Disse minuttene på DVD er imidlertid bare en smakebit på alt det arbeidet Hermansen har lagt ned for å dokumentere tidligere tiders avisproduksjon og typografiarbeid. Takket være hans utrettelige arbeid med videokameraet, sitter han nå på nok materiale til å kunne dokumentere alt typografisk arbeid med ei blytsatsavis at selv en som ikke har mye kjennskap til håndverket skal kunne gjøre seg kjent med de forskjellige jobbene.

Meningen er at pressemuseet etter hvert skal få satt opp monitoren ved de forskjellige arbeidsstasjonene i setteriet og trykkeriet som viser hvordan arbeidsoppgavene ble utført. Slik vil besøkende kunne lære og følge med i avisproduksjonen, selv når ingen er tilstede for å vise fremgangsmåten.

I tillegg til dokumentasjon av hvordan ei avis produseres, har Hermansen også tatt for seg de andre maskinene som står på museet og som ikke blir brukt når ei ny blytsatsavis skal lages. For pressemuseet har også fått, og samlet inn, en rekke andre gamle maskiner som er blitt brukt både til avisproduksjon og til annet grafisk arbeid. På denne måten har Hermansen bidratt til at formidlingen av et utdøende håndverk vil kunne leve videre og være

forståelig for alle som besøker pressemuseet Fjeld-Ljom, og som ellers, vil vite mer om hvordan ei avis ble til før dataalderen gjorde sitt inntog i våre avishus.

Jon Høsoien

«Myren» i Mauren

Johannes Iv. Ødegaard gjorde de aller fleste arbeidsoppgavene i arbeiderorganet Mauren, forløperen til Arbeidets Rett. Ødegaard fikk da også tilnavnet «mauren» etter hvert, eller rettere sagt «myren». Det var slik direktør Getz ved Røros Kobberverk uttalte navnet på den lille tuebyggeren. Ikke sjelden var han mildt sagt opprørt over det som sto i avisa, og ved en anledning gikk han løs på formannen i hyttarbeiderforeninga med følgende innledning etter en artikkel om kobberverket: «Det er ikke sandt, hvad der står i Myren!» Den utskjelt arbeidslederen kunne ikke si verken fra eller til om dette, men direktøren gjentok: «Det er ikke sandt, hvad der står i Myren!» Dette ble etter hvert et ordtak på Røros, brukt når avisene hadde skrevet noe riktig utrolig. Og avisa og Ødegaard hadde fått kallenavn: «Myren» — med tydelig r.

«Etterpå åt vi betasuppe saman»

Rørosavisene ble etablert som talerør for hver sin politiske retning. Debatten i spaltene var frisk, og særlig lederskribentene var ikke nådige mot hverandre. Når det sto på som verst om et viktig tema, levnet de ikke hverandre et fnugg av ære, hamret de med vektige argumenter innpakket i en giftig, men elegant språkdrakt. Av og til kunne nok språkbruken nærme seg ytringsfrihetens grenser, men mange av redaktørene var mestre i fornærmelser overfor meningsmotstanderne, likevel uten å gå over streken. Slik var det også etter krigen, da Arnljot Eggen begynte som læregutt i Fjell-Ljoms redaksjon. I Arbeidets Rett hadde Kåre Prytz tatt fatt på redaktør-oppgaven. Møtene dem i mellom beskriver Eggen slik:

«I Arbeidets Rett var redaktøren ein enno yngre rysspinne enn eg. Etter gamal tradisjon måtte vi småkrangle litt i spaltene. Men det kunne og bli reine holmgangen i somme politiske spørsmål. Etter å ha slegi kvarandre i hel med sykavass polemikk, gjekk vi på Kaffestuggu og åt betasuppe saman. ...»

Ekspedisjon og redaktør=kontoret står nå for tur

Pressemuseet Fjeld-Ljom har etterhvert satt istand og holder nå vedlike en imponerende maskinpark og teknisk utstyr i det gamle avishuset ved Hyttelva på Røros. Alt som skal til for å lage ei avis på gamlemåten er på plass og fungerer like bra nå som da den gamle Venstreavisa kom ut med tre utgaver i uka.

Det er kanskje ikke så rart så lenge ildsjelene som er med i dugnadsgjengen så godt som uten unntak selv er typografer og grafikere.

Takket være deres kunnskap og innsats har de klart å gjøre den tekniske delen av avisproduksjonen operativ. I tillegg har

de også lagt ned utallige timer med å pusse opp og vedlikeholde bygningsmassen slik at det er både varmt og tørt innvendig, og presentabelt utvendig. At det dermed ikke er blitt så mye tid til å ta seg av de andre delene av avisproduksjonen som redaksjon og forretningsavdeling, er forståelig. Men når det tekniske nå er satt i så god stand, har styret signalisert at det er på tide med et krafttak når det gjelder det som skjedde i andre etasje i avishuset. Her holdt ekspedisjonen med forretningsfører til, sammen med redaktøren. Riktignok er det lett å kjenne seg igjen i ekspedisjonslokalet der mye av møblementet og utstyret fortsatt er på

plass. Men styret er likevel svært interessert i å komme i kontakt med folk som husker hvordan det så ut der mens Fjell-Ljom holdt til i avishuset, enten de jobbet der, eller hadde sin gange der på annen måte. Styret er også interessert i gjenstander, møbler eller annet utstyr som har stått og vært i bruk i lokalene. Det samme gjelder redaktørkontoret og det redaksjonelle arealene. Kontoret til redaktøren er det rommet i avishuset som har mistet mest av sitt opprinnelige utseende, utstyr og interiør. Her er styret helt avhengig av, og svært interessert i å få, tips og opplysninger om hvordan det så ut. Enten gjennom personlige observasjoner, eller ved hjelp av bilder som måtte ha vært tatt på redaktørkontoret. Alle opplysninger er av interesse, sier styreleder Jens Hystad som håper at folk tar kontakt.

Muntre historier fra Røros-pressen**Redaktøren og konsulen**

Redaktørkontoret er åsted for hissig diskusjoner og harde utfall når folk som, berettiget eller uberettiget, føler seg dårlig behandlet i spalten, tropper opp for å si redaktøren noen sannhetsord. I et gammelt jubileumsnummer for Fjell-Ljom skriver Eystein Eggen, journalist i avisa for 100 år siden, fornøyelig om et slikt møte, eller vil si forsøk på møte. Redaktør på det tidspunkt var H. Didriksen, jurist og dessuten svært språkmeget. I avisa var det trykt en artikkel som gamle konsul Engzelius var særdeles lite fornøyd med. Her går vi inn i Eggens skildring av episoden som fulgte:

«Dagen etter såg eg den velkjente herremannen koma over Hyttelvbua og ned gata til Fjell-Ljom. Frakken sto som eit styr etter han, røyken frå ein sigar fylgde med, og skinnhova sat som på ein vulkan.

I det indre kontor sat redaktøren og leste Leo Tolstoy på originalspråket. Dei slaviskrusiske orda knurra i øyro på meg, men det vart brått slutt med lesinga. Der fekk han auge på konsulen og spratt opp som ein gummiball. Han fekk så vidt hikka fram: — A, for Guds skyld, si at jeg ikke er hjemme! Før han slo døra att og vreid om nykjelen.

Konsulen storma inn, sette dei kvasse augo i gudsordet frå bygda og spurde etter den ansvarlege for dette pokkers fillebladet. Eg vart litt arg over at «han sjølt» hadde sett meg i stikka og peikte på den låste døra. Konsulen murra som ein jungelkatt og flaug på så huva og sigaren spratt kvar si lei. Sinna som ein tyrk vreid han på krampen og stanga, men både døra og låsen stanga imot. Eg såg augo skaut eld, vulkanen vart rødgledande og det vanta ikkje på skyts:

— Din kujon, din klåfingerfant, deg skal jeg nok ta meg tusan garve klåaen utav!» Da konsulen hadde rast ut, plukka han hatten opp, blåste på sigaren og strauk sin veg utan å ofre eit augekast på gudsordet.

Redaktøren for fillebladet slo døra på vid vegg med eit langt puh, gnugga seg i dei frosne henden, medan han song marseillesen — på fransk! — Garves, ja, sa han, — husker jeg rett så har han jo vært garver, denne høkeren!

Etterpå var det stort selskap hos konsulen. Didriksen horte til stadens bedre stand og vart buden. Da skreiv han i bladet om den gode ånd og tone som rådde der. Takka konsulen for hans elskverdige vertskap og slapp fint frå det utan garving».

Styreleder Jens Hystad trenger hjelp til å tilbakeføre ekspedisjonslokalene og redaktørkontoret tilbake til slik det så ut da Fjell-Ljom fortsatt holdt til i det gamle avishuset ved Hyttelva.

Solheim og oppstarten i pressemuseet

— Jeg steg inn gjennom den gamle døren og ble stående som fjetret. Det var gamle Gutenberg som møtte meg i døren

John Solheim på brua overfor Pressemuseet Fjell-Ljom

Slik beskrev Johan Solheim sitt første møte med Fjell-Ljoms gamle og vind-skeive avishus ved Hitterelva. Det var sommeren 1980, og avismannen og pressehistorikeren Solheim var opprørt over det han hadde sett. Her sto et komplett avstrykkeri fra blytida, og en del av arbeidet ble i prinsippet utført

slik det hadde vært gjort helt fra Gutenberg's dager. Solheim dro sporenstreks til daværende ordfører Erling

Sven Busch og la fram tanken om et pressemuseum, et levende gammelt avishus. Snøballen begynte å rulle om en litt for sakte etter Solheims smak. Han var stadig på Røros for å få fortgang

i arbeidet.

John Solheim var født i Sandar i 1910. Han tok språkutdanning med engelsk, tysk og fransk i fagkretsen. Sin journalistiske karriere begynte han i Morgenbladet i 1931. Så tok han jobb i Morgenposten i 1938, og var der fram til 1946, da han igjen ble ansatt

i Morgenbladet, avisa som betydde mest for ham. Her var han trofast medarbeider i 20 år. Fra 1967 til 1969 var han ved Ernst G. Mortensens forlag, før han i 1970 overtok som redaktør i Dagspressen, organet til Norske Avisers Landsforbund (NAL). Ni år senere gikk Solheim av med pensjon, men var fortsatt arbeidsfor i mange, mange år. Han var bestyrer ved Norsk Pressemuseum på Høvik, et museum som først og fremst var hans eget verk. Det var som pressehistoriker han kom til Røros for å se gamle Fjell-Ljom i 1980. For sitt pressehistoriske arbeid ble han senere tildelt Kongens fortjenstmedalje.

John Solheim hadde mange venner. Da Solheim ble tildelt Kongens gull, sa tidligere VG-redaktør Sigmund Lode at han var en læremester for en hel generasjon journalister. Han hadde en utpreget vennlig omgangstone, samtidig som det ikke var vanskelig å oppfatte det sterke engasjementet og den skarpe hjernen bak det milde uttrykket. Ingen som kom til Solheim for å skaffe seg faglig råd og bistand, gikk skuffet bort.

Solheim var glødende opptatt av å skape et levende pressemuseum på Røros, der maskinene kunne rusle og gå, betjent av folk som kunne det gamle og ærverdige typografaffet. Likvel var den første oppgaven å redde bygningen og utstyret. Det hastet. Lokale var preget av forfall. Via kommunen ble det satt ned et interimstyre som fikk som sin første oppgave å sette i verk en redningsaksjon. Det ble gjort en del nødvendige arbeider for å hindre ytterligere forfall og skader. Så ble det satt i gang et nokså intensivt arbeid for å skaffe penger. I mellomtiden forskuttet Rørosmuseum kjøpesummen på bygningen. Både offentlige organer, private bedrifter og privatpersoner bidro og arbeidet med å sikre bygningen kunne starte for alvor. Tak og vinduer ble priorisert. Både da og senere er vedlikeholdsarbeidet utført i samarbeid med museumsfaglig ekspertise.

14. november 1986 ble pressemuseet offisielt åpnet, samtidig som 100-årsjubileet for Fjell-Ljom ble markert.

I de første 10–15 åra etter at John Solheim lanserte ideen om et pressemuseum var storparten av innsatsen konsentrert om tunge vedlikeholdsoppgaver, og økonomien var hele tiden begrensningen. Styreleder gjennom denne perioden var Arne R. Dahl. Han gikk av i 1995 og hadde da 15 år bak seg i styret. Interimstyret ble forøvrig avløst av en venneforening i 1991.

Utstyr og gjenstander er gitt til museet fra fjern og nær. Etter hvert ble det en oppgave å avgrense tidsepoken som museet skal representere. Styret har konkludert med at museet skal framstille avisproduksjon i bly. At maskinene befinner seg i sitt opprinnelige miljø gjør Pressemuseet Fjell-Ljom enestående i Norden.

Sentralt i pressemuseet står dugnadsgjengen, som er fagfolk på den tekniske delen av avisproduksjonen i «blytida». Den gamle teknikken er ute av bruk for lengst, men en gruppe entusiaster fra sør og nord, øst og vest i landet holder kunnskapen vedlike. Blant dem er også flere fra avis miljøet på Røros. Siden 1990 har de vært samlet på Røros en eller to ganger i året for å pusse maskinene og sørge for at de fungerer. Vel vitende om at kunnskapen om avisproduksjon i bly er i ferd med å forsvinne, arbeides det med å dokumentere bruken av maskinene. At dugnadsgjengen fortsatt er oppegående, er denne avia et bevis for. Den er i sin helhet produsert på gammelmåten, og de aller fleste av arbeidsoppgavene er utført i Fjell-Ljoms gamle avishus. Det sier noe om hvilket klenodium Røros har i dette særpregede avishuset.

Kristian Floor (1877–1926)

Tre generasjoner avismenn ...

Som far – så sønn. Uttrykket er beskrivende for tre generasjoner Floor på Røros. Kristian Floor, sønnen Reidar og sønnesønnen Torbjørn hatt samme yrke i til sammen 95 år, og 80 av disse åra i samme bedrift. Avisene Fjell-Ljom og Arbeidets Rett nød godt av deres kunnskaper og arbeidsinnsats i hele forrige århundre!

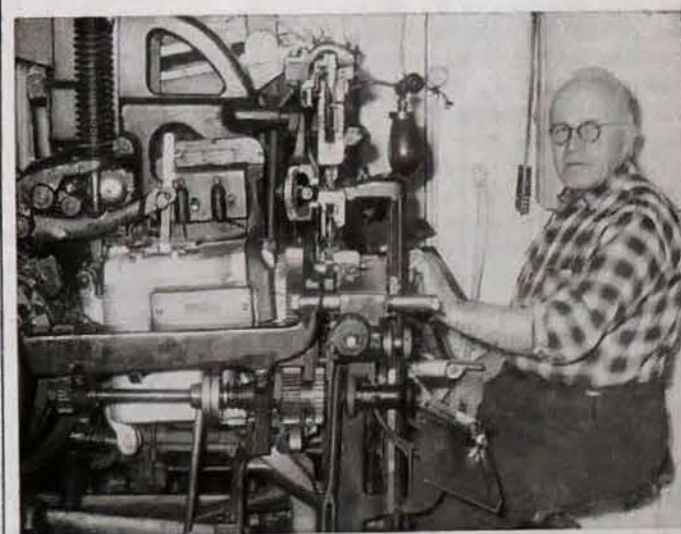
Kristian Floor, født på Røros i 1877, begynte i typografere hos Olaf O. Berg i Fjell-Ljom i 1892. Flere av dem som gikk i lære hos «Trøkkaren» som var kallenavnet hans på Røros, ble senere framtrædende personer i Rørospressen. I tillegg til å være dyktig fagmann, var Berg kjent for sitt glødende samfunnsengasjement, og noe av dette smittet nok over på elevene. Flere av dem ble redaktører i tillegg til å utøve typografaffet.

Etter endt læretid og arbeid i Kongsvinger og Oslo, vendte Kristian Floor tilbake til Røros i 1899, fikk jobb i teknisk avdeling i Arbeidets Rett. Her arbeidet Torbjørn Ljom i 27 år. I denne tiden var han både faktor (trykkerileder), eier i sjon for noen få år siden. Retten noen år og redaktør i en årrekke. Kristian Floor var redaktør fram til 1925 da han ble avløst av Olav Kvikne.

Da Kristian Floor døde i 1926, hadde den da 20-årige sønnen Reidar (1907–82) vært ansatt i Fjell-Ljom i to år. Han ble ansatt som maskinsetter i 1924, men karrieren i Fjell-Ljom startet allerede fem-seks år tidligere, da han begynte som avisbud. Reidar Floor ble i Fjell-Ljom hele sitt yrkesaktive liv, fram til han gikk av med pensjon i 1974. Han ble hedret med Kongens Fortjenstmedalje og Norges Vels medalje for lang og tro tjeneste, likeså hedersmerke etter 40 års medlemskap i LO.

Da Reidar Floor ble pensjonist, hadde sønnen Torbjørn allerede arbeidet i Fjell-Ljom i 12 år. Han var 19 år gammel da han ble ansatt i 1962, først som lærling, senere som utlært typograf. I 1975 ble teknisk avdeling i Fjell-Ljom utskilt som eget selskap med navnet Røros-Trykk. Torbjørn fortsatte som ansatt i Røros-Trykk til 1979, da han fikk jobb i teknisk avdeling i Arbeidets Rett. Her arbeidet Torbjørn helt fram til han gikk av med pensjon for noen få år siden. Retten var han leder av teknisk avdeling fra 1984 til 1995.

Arne Ingar Bakken

Reidar Floor (1907–1982)

Torbjørn Floor (1943-)

Fjell-Ljoms bygning

Boktrykker Olaf O. Berg fra Trondheim startet avisa Fjell-Ljom her på Røros 8. januar 1886, og i 1891 kjøpte han huset ved Hyttelva av Jon Ingebrigtsen Guldahl som hadde snekkerverksted her fra 1884. Tomta hadde tidligere vært opptatt av et hus som var brukt til fargerier, men som da var nedbrent (ifl. Røros-boka).

Berg satte i gang med utvidelser. Første etasje ble forbeholdt trykkeri, forretningslokaler samt redaksjon og ekspedisjon. I 2. etasje innredet han leilighet, og oppe i 3. etasje lå også et soverom. Han var gift 2 ganger og hadde tilsammen 15 barn.

Olaf O. Berg flyttet fra Røros i 1903. Da solgte han Fjell-Ljom med trykkeri og gård til et aksjeselskap som ble dannet med firmanavnet Aktietrykkeriet Fjell-Ljom. De fortsatte å gi ut avisa i huset.

I tidsrommet 1974 til 1982 eide Røros-Trykk As huset.

I 1982 ble lokalene overtatt av Rørosmuseum og senere omgjort til pressemuseum, som ble offisielt åpnet i november 1986.

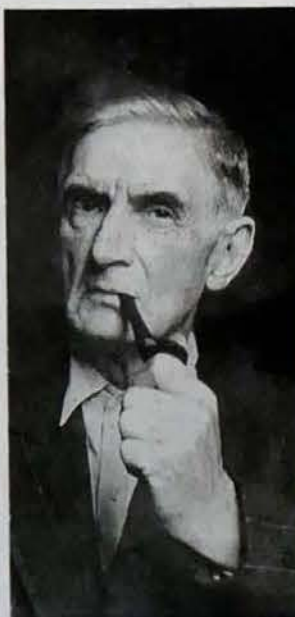
Tegning av Olav Dille

«... Dere kjenner ordenes magiske hemmelighet!»

Vi, som skriver, er ikke alltid så heldige med det dyrebare ord. Først når det har passert dere, ser vi både dets svakhet og styrke. Hvor mange ganger har dere ikke reddet skribentene fra avgrunnens rand! Vi ærer og takker dere for det. Ingen av våre lesere har et så «seende» øye når det gjelder ordets vyer og innerste nerve som dere...

La oss fortsette det gode kameratskapet så lenge vi er i vårt felles yrke! Jeg gjentar felleren.

Johan Falkberget

Typografene i Røros-avisene hadde ofte oppgaven å tyde Johan Falkbergets håndskrevne manuskripter. Det var ingen enkel oppgave, det visste både avismedarbeiderne og Falkbergets eget forlag. Denne hilsen kom fra Johan Falkberget da Røros Typografiske forening feiret sitt 50-årsjubileum.

Johan Falkberget.

Rike og lange avistradisjoner på Røros

Arne Ingar Bakken, journalist i Arbeidets Rett, skrev boka om rørospressens historie «Speilbilde av et lokalsamfunn», utgitt 1982.

Historien til lokalavisene på Røros strekker seg nesten 140 år tilbake i tid, til 1868 da boktrykker Andreas Halvorsen ga ut Fjeldposten for første gang. Senere kom Fjell-Ljom, Dovre og Arbeidets Rett. I tillegg kom ungdoms- og kulturorganet Breidablik og den sørsamiske avisa Waren Sardne ut på Røros. I en periode omkring første verdenskrig hadde Røros fem avisforetak med regulære utgivelser. De rike lokalavistradisjonene holdes godt i hevd også i dag.

Fjeldposten

6. august 1868 kom Fjeldposten — Søndre Trondhjems Amtstidende — ut for første gang. Bak den sto Andreas Halvorsen, født i Oslo i 1816, utdannet som boktrykker. Han drev trykkerier i Oslo, Kristiansand og Horten før han søkte om kongelig bevilling for å opprette et boktrykkeri på Røros:

«Efter de opplysninger som er bleven mig meddelte, skal der være Trang til at faa et Bogtrykkeri oprettet på Røros. Der findes nemlig intet Bogtrykkeri i hele Søndre Trondhjems Amt, og det maa saaledes være forbundet med ikke ringe ulemper saavel for det Offentlige som for Privatmand at faa trygte Saker utførte. Jeg vover derfor tro at Anleggelsen af et Bogtrykkeri paa Røros vilde være i det Almindeliges Interesse, og håber derfor at den underdanigst ansøgte Bevilling naadigst tilstaaes mig.»

Bevilling fikk han, og det fortelles at Halvorsen og familien hans kom landeveien til Røros sommeren 1868. I ei handkjerre hadde han ei gammel håndpresse og en del velbrukte typer. Utstyret installerte han i en gård på Flanderborg. Dette var ni år før Rørosbanen var fullført, postgangen var så som så. Den første lokalavisa fikk ingen stor utbredelse, men den beredte grunnen for avisene som skulle komme.

Fjeldposten var først og fremst et annonse- og meldingsblad. Samfunnsspørsmål og debatt hadde liten eller ingen plass i spaltene. Lokalstoffet besto for det meste av meldinger fra Røros Kobberværk. Avisa tok selv bare unntaksvis politiske standpunkter.

Fjell-Ljom

Demokratiske vinder feide over landet. I 1880-åra resulterte den politiske kampen i at parlamentarismen ble innført og politiske partier dannet. På Røros hadde eierne av Fjeldposten engasjert avisas trykker, Olaf Olsen (han endret senere navn til Olaf O. Berg), som utgiver fra 1883. Det varte ikke lenge. Olaf O. Berg var ivrig venstremann, oppglødd på demokratiets vegne etter at parlamentarismen var innført. Dermed røk han snart uklar med de mer konservative kreftene i Fjeldpostens interessentskap. De tok redaktorsvaret tilbake, mens Olaf O. Berg fortsatte som trykker. Han satte fart i planene om å starte egen avis, og 8. januar 1886 kom Fjell-Ljom ut for første gang.

I tillegg til å bringe nyheter og informasjon, la Berg sterk vekt på at Fjell-Ljom skulle være et meningsblad, et forum for diskusjon. Og debatt ble det. «Dra

vet ble tatt av stortingsmann L. Hektoen på Tynset, presten Jerrell på Tolga og skoginspektør Saxe på Røros. 20. juni 1894 kom Dovre ut for første gang, med undertittelen «Moderat Blad for Røros, Østerdalen og Gauldalen».

Fra første nummer saksess fra programerklæringa: «Det som bringes fram for offentligheten må være sannheten. Man har sett nok av at en lokalavis bærer frem noe som kun tjener til å sette vondt blod og såre, delvis fordi saken fremstilles så ensidig at sannhetens grense går temmelig nær, og blir delvis usannhet. Det går dog an å fremstille motstridende anskuelser som dannede mennesker», skrev Dovre med klar adresse til Fjell-Ljom.

Avisa skiftet ofte redaktører fram til 1901, da Henrik Grønn tok over både som eier og redaktør. Fra da av var Dovre uløselig knyttet til ham.

Dovre er den eneste avisa på Røros som har kommet ut hver

laritet og kvalitet som i glanstida på 1890-tallet. Breidablik ble trykt i Fjell-Ljoms, senere Dovres trykkeri.

Mauren/Arbeidets Rett

Arbeiderpartiet fikk tidlig en sterk stilling i gruvesamfunnet Røros. Den første arbeiderforeninga ble stiftet i 1889 og sluttet seg til Det norske Arbeiderparti i 1892. Hyttearbeiderne og gruvearbeiderne startet hver sin fagforening i 1897. Ved flere anledninger ble det diskutert å starte ei arbeideravis på Røros, og i 1906 ble det satt fart i planene. Boktrykker Johs. Iv. Ødegaard var en sentral skikkelse i dette arbeidet sammen med arbeiderhøvdingen Ole Guldal og skribent og debattant Ole Grøtdal.

Ødegaard kom fra Fjell-Ljom, hvor han var utdannet typograf og i noen år også redaktør og medeier i avisa. Vel vitende om at arbeideravisa var nykomling og lillebror blant lokalavisene på Røros, fikk avisa navnet Mauren. Den kom ut med første nummer 16. januar 1907. Avisa var i starten eid av Røros Arbeiderparti og partistyret hadde det formelle redaksjonelle ansvaret. I praksis var det Johs. Iv. Ødegaard som både redigerte og trykte avisa.

Nye arbeidskonflikter omkring 1910 ga Arbeiderpartiet og avisa økt oppslutning. Ole Grøtdal syntes at avisa var blitt for stor til å hete Mauren, og foreslo et nytt navn - Arbeidets Rett. Navneforslaget ble vedtatt på årsmøtet i 1911. Året etter var det klart for ny utvidelse, da partilag og fagforeninger i Nord-Østerdalen og Gauldalen ville bli med i avisforetaket. Det ble vedtatt å gi ut avisa tre dager i uka, kjøpe ny presse og annet teknisk utstyr. Avisa var nå eid av et 20-talls foreninger, som hver garanterte for et visst antall abonnenter. I 1913 ble staben utvidet. Hjalmar Waage ble redaktør mens Johs. Iv. Ødegaard fortsatte som faktor og trykker. I april samme år kom den nye pressa i drift. I 1917 kjøpte avisa Foslandgården på Nilsenhjørnet. Halvdelen ble overdratt til Røros Arbeiderparti som blant annet drev kafé i huset. I de neste 50 årene ble avishuset og kafeen ofte kalt «den røde gården på Nilsenhjørnet».

Waren Sardne

15. januar 1910 kom nok ei avis ut på Røros. Waren Sardne er sømsk og betyr «budskap fra fjellet». Mannen bak avisa var Daniel Mortensen som i en periode var en av samenes fremste talsmenn her i landet. Han tok initiativ til Sør-Trøndelag sameforening som ble stiftet i 1907. Fra Femundsmarka redigerte han Waren Sardne. Avisa kom ut en gang i uka og ble trykt i Johs. Iv. Ødegards trykkeri, senere i Arbeidets Rett. Daniel Mortensen ville bruke avisa til å verne om reindriftsnæringens interesser og tale deres sak overfor myndighetene. Ligestilling med landets øvrige befolkning var et krav som ofte ble tatt opp i spaltene.

Opplaget nådde nesten 400 eksemplarer, men stagnerte. Abonnentene bodde spredt, og det kunne være vanskelig å få avisa fram til alle. I 1910 var de 200 abonnentene spredt på 90 forskjellige poststeder. Ved årsskiftet 1913/14 måtte Mortensen gi opp avisforetaket. Han flyttet senere til Røros, og syslet med planer om å starte opp igjen Waren Sardne. I 1922 kom avisa ut på nytt, med utgivelse to ganger i måneden. Da Daniel Mortensen døde i 1924, tok sønnen Lars Da-

En del av Pressemuseets samling av trykkmaskiner

Kultursjef i Røros, Tor Inge Molmann, har vært en ildsjel i arbeidet med Pressemuseet og vært redaktør for en av museumsavisene

nielsen over. I likhet med Dovre og Breidablik overlevde ikke Waren Sardne de økonomiske nedgangstidene i 20-åra. Siste nummer kom ut høsten 1927.

Rørosavisene i dag

Fjell-Ljom og Arbeidets Rett kom seg levende gjennom krigstidene og kunne videreføre avistradisjonene fram gjennom etterkrigstida. Arbeidets Rett gikk over til offset-teknologi i 1970/71, og dette var opptakten til en framgang som har vart i over 30 år. Avisa dekker sju kommuner i Fjellregionen med et opplag på 8.500 eksemplarer, 30 personer på lønningslista og en årlig omsetning på ca. 25 millioner kroner. Bedriften satser gjennom flere kanaler, med egen nettavis og har nylig inngått samarbeid med Nea Radio.

Fjell-Ljom fikk problemer i 1970-åra, og gikk konkurs i 1979. Arbeidets Rett rådet grunnen

alene noen få år, så kom Fjell-Ljom ut på nytt som ukeavis. Fjell-Ljom har etter dette valgt nedgangstidene i 20-åra. Siste nummer kom ut høsten 1927.

kommunen Røros. Den er godt innarbeidet på lokalmarkedet og har ellers en stor lezerskare blant utflyttere fra Rørosregionen.

Det er også blåst nytt liv i Breidablik. Den gis ut som gratisavis, kommer seks ganger i året og konsentrerer seg om kultur, natur og historie. Avisa eies og drives av Røros Media.

Siste skudd på avisstammen er Broderfolk, utgitt første gang i januar 2007. Avisa dekker kommunene Os, Røros, Holtålen og Tydal, samt Härjedalen i Sverige. Broderfolk kommer en gang i uka.

Broderfolk gikk inn etter ca. ett års drift. Ei ny avis med samme konsept ble etablert i 2008. Den har navnet Grenseposten.

En gammel avispresse som i en årrekke trykket Lillesandsposten har sin naturlige plass i Pressemuseets samlinger

fram i lyset alt muggent og halvriktent, la opplysningenes klare lys skinne på det, så utenverdenen kan se styggedommen. Samfunnstottene, disse som i lange tider har gått og vært dydsmonstre, er rasende sinte på bladet og ønsker det dit pepperen gror, de går bare og venter på at den fattige djevel av en trykker skal gå på skakk, så de igjen skal få det rolig og fredelig. Herregud, så la dem leve i håpet da» skrev Olaf O. Berg. Slikt ble det debatt av.

I 1891 kjøpte Olaf O. Berg den tidligere snekkerfabrikken ved Hitterelva. Her i dette merkelige utseende huset, bygd ut i elva for å gi plass til vasshjul som kunne drive maskinene, holdt Fjell-Ljoms redaksjon og trykkeri til i over 80 år. Avisa har flyttet til mer moderne lokaler, men det gamle avishuset står der fortsatt, og huser i dag Pressemuseet Fjell-Ljom.

Dovre

Seks år etter at Fjeldposten gikk inn, kom det ut ei ny konservativ avis på Bergstaden. Konservativ krefter ønsket en motvekt mot radikale og i deres øyne usømmelige Fjell-Ljom. Initiati-

dag. Grønn foretok dette eksperimentet fra 1. januar 1905, og det gikk ikke særlig bra. Postgangen var ennå ikke godt nok utbygd. På bygdene fikk ikke folk posten oftere enn annenhver dag. Forsøket med dagsavis varte derfor bare ett år og fra 1906 kom avisa igjen ut tre ganger i uka.

Dovre ble et offer for de dårlige økonomiske tidene i 20-åra. I 1923 måtte Grønn innskrenke utgivelsen til to ganger i uka. Man vanskelighetene fortsatte, og ved årsskiftet 1926/27 kom siste nummer av avisa.

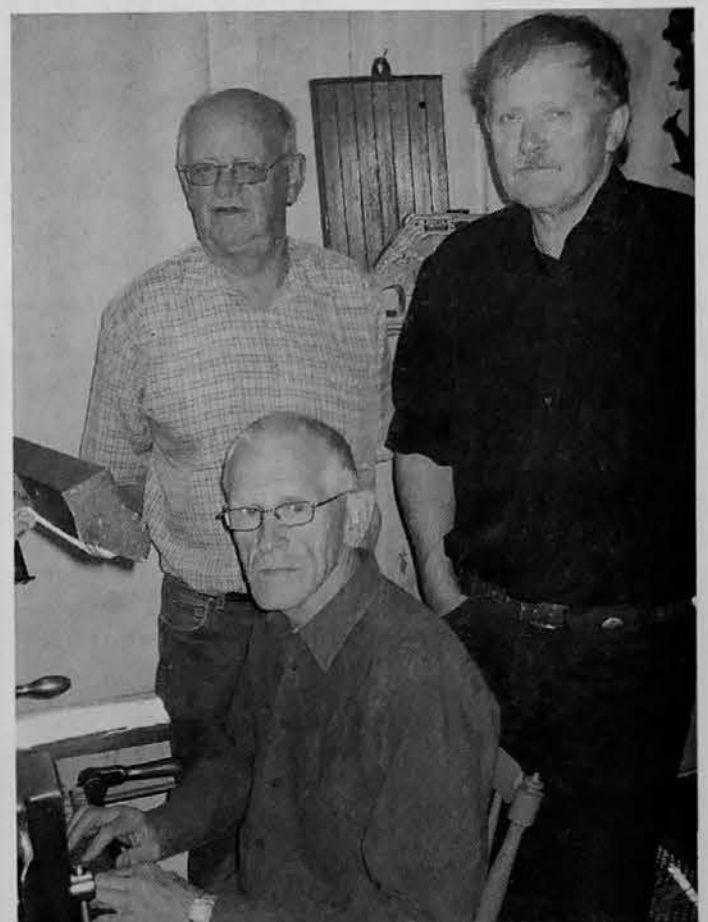
Breidablik

I 1880-åra gikk den frilynte ungdomsbevegelsen som en farsott over landet. Det ble dannet lokalag i mange bygder, og under et stevne på Os i 1893 ble det stiftet en paraplyorganisasjon for ungdomslag i Nord-Østerdal, Røros og Gauldalen. Laget fikk navnet Breidablik. Året etter vedtok laget å starte ei avis. Den fikk navn etter laget og første nummer kom i februar 1895. Redaktør var Magnus Hamlander. Han var da bare 17 år og arbeidet i Fjell-Ljom. Breidablik ble nærmest drevet på frivillig basis, og kom ut en gang i uka. Bladet vant stor popularitet også utenfor fjellregionens grenser. Mange av bidragsyterne enten var eller ble kjente forfattere og diktere. Blant dem var Arne Garborg, Johan Bojer, Sven Moren, Jacob Breda Bull, Anders Vassbotn, Olav Duun og Anders Hovden. Fram mot århundreskiftet var Breidablik velkjent i ungdomslagskretser over hele landet.

I 1900 stanset utgivelsen av Breidablik. Driften av ungdoms- og kulturorganet ble tatt opp igjen i to perioder tidlig i århundret. Først fra 1907 til 1910, senere fra 1914 til 1920, uten at det lyktes å oppnå samme popu-

Kneleddspresse fra 1833. Dette er samlingens eldste maskin.

Tre lokale typografer som ivrer for Pressemuseet Fjell-Ljom. Torbjørn Floor (sittende ved settemaskina), Karl Ole Solli (stående til venstre) og Ragnar Løkken har til sammen jobbet 128 år i Røros-avisene.